

Americké cesty Čeňka Paclta¹

Jaroslav Kříž

ÚVOD

Český světoběžník Čeněk Paclt (1813–1887), jenž se narodil již před 200 lety v Turnově, patří k pozapomenutým cestovatelům 19. století, i když v odborných kruzích je jeho jméno známo. Mezi českými dobrodruhy a cestovateli má však významné postavení, protože drží jedno prvenství. Č. Paclt totiž prokazatelně procestoval všech pět obydlenných kontinentů a zanechal o tom písemná svědectví. Tato studie se zaměřuje především na jeho výpravy po americkém kontinentě. Nejde pouze o zmapování Pacltových cest po Americe. Článek má za cíl, kromě připomenutí slavné osobnosti předminulého století, poukázat na to, jak Paclt smýšlel o odlišné kultuře. Vybrané úryvky z jeho cestopisů většinou popisují americkou krajinu, města či historické památky. Již z těchto cestovatelových prezentací můžeme hodnotit jeho postoj k cizímu kulturnímu prostředí.

V mládí se Č. Paclt vyučil mydlářskému řemeslu a na cestách na zkušenou procestoval značnou část střední Evropy. Snažil se uživit mydlářinou, ale nevedlo se mu dobře. Na počátku čtyřicátých let 19. století brousil opály ve Vídni; později obchodoval s drahými kameny ve Varšavě.² Obchod se ale Č. Pacltovi vůbec nedařil. Za necelé dva roky přišel skoro o všechny své úspory, které si z Vídně přivezl. Rozhodl se proto opustit Evropu a zkusit štěstí v „Novém světě“, o kterém tolik slyšel.³ V této době bylo turnovskému cestovateli třiatřicet let.

PLAVBA DO AMERIKY

V září roku 1846 nastoupil Č. Paclt v Antverpách na loď *Thomas Bennett* plující do New Yorku. Cestující byli převážně Němci a Irové. Turnovský cestovatel byl na lodi

1 Předkládaný text je přepracovanou verzí některých částí autorovy diplomové práce — KŘÍŽ, J. *Cestovatel Čeněk Paclt (1813–1887): První Čech na pěti kontinentech z pohledu historické antropologie*, Praha 2013 (Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze).

2 PACLT, Č. *Jak jsem hledal zlato a diamanty*, Praha 1947, s. 7–8.

3 SVOBODA, J. *Čeňka Paclta cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zeelandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 372.

jediným Čechem.⁴ Není to až tak překvapivé, neboť „masivnější“ česká emigrace do Spojených států amerických se datuje až po revolučním roce 1848. Podle úředních záznamů odešlo z Čech a Moravy v letech 1850–1900 do USA přes 210 000 osob.⁵

Cesta přes oceán trvala 31 dní. Plavba byla velmi bouřlivá, proto se cestující nemohli zdržovat na palubě. Český cestovatel cestu přečkal ve zdraví a již třicátého dne uviděl na vlastní oči New York. Zátoku před městem popsal takto: „Velikolepý, uchvacující jest pohled na zdejší krajinu, jež tu udivenému zraku znenáhla se rozevírá. Vpravo na návrší strmí pevnost Hamilton jako strážce neohrožený, zamezující nepřátelským lodím přístup do zátoky; po levé straně pak z břehu Sandy-Hook vítá maják přívětivou září svou zhmožděného cestovatele po přestálých útrapách. Odtud moře se újí a v místech, kde průplav jest nejužším, rozkládá se po obou stranách břehu druhá pevnost Fort Laffayette, dvě to kulaté věže, kolem děly obrněné a pod vodou silným řetězem spojené, aby průplav v čas války nepřátelským lodím zůstal uzavřen. Dále se zátoka zase rozšiřuje v rozkošné břehy s uměle spořádanými zahradami, nádhernými parky a letohrady yorských milionářů.“⁶

New York udělal na Č. Paclta velký dojem, avšak jeho nadšení nevydrželo dlouho. Jako každý přistěhovalec se musel mít na pozoru před tlupami zlodějů (skupinkami Němců a Irů). Ti totiž nadšeně pozdravovali „krajany z Evropy“, doprovázeli je po městě a pak je na vhodném místě přepadli a oloupili, někdy dokonce zavraždili.⁷ Ani Č. Paclt se krádeži nevyhnul. I tento moment pravděpodobně uspořádal jeho odchod z New Yorku. Dále to také byl fakt, že nemohl najít práci, neboť jak píše: „Několik dní potloukal jsem se městem bez práce, nemoha se tu žádného zaměstnání dopídit. V takových poměrech nic mne zde více netěšilo, a proto jsem si umínil, že se odtud pustím dále na cestu.“⁸

Č. Paclt směřoval za prací do New Orleans ve státě Louisiana, tam však nedoplul. Poblíž Bahamských ostrovů vypukl na palubě parníku *Phoenix* požár. Naštěstí byla loď v blízkosti jednoho ostrova, odkud ji zahlédlo několik rybářů. Ti okamžitě přispěchali ve člunech parníku na pomoc. Tou dobou zde plula také loď americké armády, válečná fregata *Providentia*, která se rovněž podílela na záchranářských akcích. Cestující i posádka parníku byli zachráněni. Turnovský rodák pozoroval již z bezpečí poslední sekundy parníku *Phoenix*, než se nad ním zavřela voda.

Český cestovatel nastoupil na vojenský člun, díky čemuž potkal trojici Němců, kteří sloužili v americké armádě. Ti mu hned radili, ať také narukuje jako dobrovolník. Č. Paclt se dlouho nerozmýšlel, a jiných zájmů nemaje, jejich výzvu uposlechl. O prohlídce u lodního lékaře dobrodruh z Turnova jen stručně poznamenal: „Lékař se na mne podíval a místo prohlížení napsal cedulku, že jest ‚all right‘.“⁹ Č. Paclt poté

4 Ibid. s. 9.

5 ŠATAVA, L. *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*, Praha 1989, s. 81.

6 SVOBODA, J. *Čeňka Paclta cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Australii, Novém Zeelandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 9–10.

7 OPATRNÝ, J. *Objevitelé, dobyvatelé, osadníci: 500 let Ameriky*, Praha 1992, s. 150.

8 SVOBODA, J. *Čeňka Paclta cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Australii, Novém Zeelandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 12.

9 OPATRNÝ, J. *Objevitelé, dobyvatelé, osadníci: 500 let Ameriky*, Praha 1992, s. 150.

složil přísahu kapitánovi a podepsal pětiletou smlouvu. Neuplynula ani hodina od záchranu z hořícího parníku a český cestovatel se rázem stal dělostřelcem v americké armádě.

V AMERICKÉ ARMÁDĚ

Spojené státy americké byly v této době ve válce s Mexikem o území Texasu. Č. Paclt se dostal s americkou armádou do mexického přístavu Tampico, odkud odjížděly denně posily do Veracruz. Ve Veracruz vytořil na jaře 1847 generál Winfield Scott předpolí, ze kterého Američané nastoupili k útoku do vnitrozemí. Americké vojsko bylo ve střetnutích úspěšné a zatlačovalo oddíly prezidenta Santa Anny dále do mexického vnitrozemí.

Č. Paclt se tedy dostal do Veracruz. Nedaleko města bylo vojenské ležení *Camp Washington*. Tam dlouho český dobrodruh nepobyl a s americkou armádou brzy vyrazil směrem do mexického vnitrozemí. Mexičané hájili důležitý průsmyk Cerro Gordo, jenž vedl k hlavnímu městu Mexika.¹⁰ Bitva u Cerro Gordo proběhla 18. dubna 1847 a trvala přes tři hodiny. Americká armáda jednoznačně zvítězila, čímž se jí otevřela cesta dále do vnitrozemí.¹¹

Během tažení se Č. Paclt ocitl ve městě San Martin, kde ho postihla kuriózní příhoda. Vydal se spolu s jedním Němcem hledat vodu. Při procházení neznámou krajinou, která oba velmi okouzila, byli přepadeni mexickou guerillou. Situaci popsal Č. Paclt takto: „V tom zaduní dusot koní, a než se nadějeme, přizhene se k nám celý houf jezdců, kteří nás v okamžiku obklopili, míříce na nás svými karabinami. Dva jezdci skočí hbitě s koně, hodí nám kolem krku laso, jaké každý mexický jezdec s sebou nosí, a vedou nás s mnohými výhružkami před důstojníka. Tento velí nejprve jezdcům, aby nám z kapes všechny věci vybrali. Měl jsem tehdy jen dva šilinky při sobě, pak průvodní list a v něm složené psaní, svědčící mému bratrovi, toho času knězi na Tejně u Rovenska, s anglickou adresou *Priest, Bohemia*. Společník můj Ball neměl peněz, jen dýmku s podobiznou Ronga, známého kněze z pruského Slezska.“¹² Vůdce guerilly pak oba americké vojáky vyslychal. Když zjistil, že ani jeden nepochází z Ameriky a oba jsou katolíci, nechal je místo oběšení druhý den propustit. Paclt a Ball měli opravdu štěstí, že narazili na tak vstřícného vojáka mexické armády.

Americká armáda pokračovala dále do vnitrozemí směrem k hlavnímu městu. Č. Paclt byl nadšen pozoruhodnou krajinou, jež je cestou obklopovala, a takto ji popsal: „Rozsáhlé údolí leželo před námi v bujném zeleni s krásnými palmami a s houfem barev nejpestřejších. Po levé straně trčela hora Popokatepetl, uprostřed věčným sněhem pokrytá a k temenu holá. V dáli leskl se povrch jezera Chalka (Chalca) a za ním, po pravé straně silnice, šířilo se druhé jezero Tezkuko (Texcoco), v němž

10 KUNSKÝ, J. *Čeští cestovatelé I.*, Praha 1961, s. 366.

11 BAUER, J. K. *The Mexican War: 1846–1848*, Lincoln 1992, p. 265–268.

12 PACLT, Č. *Cesty světem: Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 27.

se již odrážely stíny mlhou zakrytého města, sídla to slavných Montezumů (Aztéků) a nyní cíle našich vroucích tužeb.¹³ 19. srpna 1847 dobyli Američané pevnost Contreras, a díky tomu měli volnou cestu až k městu Mexiku. Kolem hlavního města bylo několik pevností, které Američané dobyli. V jedné bitvě byl Paclt raněn kusem železa do ruky, jednalo se však pouze o lehkou ránu, z níž se velmi brzy uzdravil. Na ruce mu zůstala na celý život nehezka památka, která mu připomínala válečné zkušenosti.

Scottova armáda v průběhu noci ze 13. na 14. září 1847 překonala hradby hlavního města. Mezi útočícími vojáky byl i Č. Paclt, jenž později vzpomínal: „Vojáci a obyvatelé mexičtí, roztroušeni jsouce všude po domech, stříleli odevšad okny a z plochých střech po nás tak, že nebylo možné do žádné ulice vniknouti a jí se zmocniti. Přece však podařilo se některým z našich vojáků, že zdi u některých domů v přízemí prorazili a tím způsobem dovnitř se prodrali. Tu hned na vysoký dům jeden vytažena houfnice a z ní pak stříleno kolem po těch domech. Z kterého domu padla rána, ten propadl drancování.“¹⁴ Střed města pak popsal Č. Paclt těmito slovy: „Náměstí mexické je veliký dlážděný čtverhran. Jednu stranu, kde jindy stával palác Montezumů, zaujímá dům vládní, s druhé pak strany vypíná se velkolepý chrám s věží až k vrcholku zlacenou a s ním sousedí palác arcibiskupský. Město samo honosí se nádhernými budovami, má svou universitu, asi sto chrámů a padesát klášterů (dříve jich bývalo asi sto), mimo mnohé jiné ústavy všeužitečné. Všecka umění a řemesla, ano i zápasy nalézají zde své protektory. Město je střediskem obchodu, k čemuž se také polohou svou uprostřed obou přístavů, Veracruzu a Acapulca, výborně hodí. Znamenati tu také ještě mnoho zbytků vzdělanosti původních obyvatelů Aztéků, zejména zříceniny chrámů a jiných obrovských staveb s arabeskami a hieroglyfy. I silnice, které dosavad spojují město s ostatními osadami, jsou ještě zbytky pohanské a svědčí nejmýlněji o tom, na jak vysokém stupni vzdělanosti Aztékové tehdy stáli.“¹⁵ Č. Paclt se později účastnil úspěšných vojenských výprav do měst Orizaby a Córdoby, a to na jaře 1848. K podpisu mírové smlouvy sice došlo již 2. února 1848 v Guadalupe Hidalgo, ale americká armáda opustila hlavní město Mexika až 12. června 1848.¹⁶ Po skončení mexicko-americké války se Č. Paclt s vojskem vrátil do USA, přesněji do New Yorku.

Díky účasti na válečném konfliktu mexicko-americkém poznal Č. Paclt značnou část mexického území. Kromě bitev, při kterých mu šlo často o život, mohl také obdivovat pozoruhodnou krajinu a historická místa, jež ve svém cestopise popisuje. Povolení vojáka mu poskytlo netradiční pohled na mexickou a samozřejmě i americkou kulturu. Po dvou letech v Americe měl již mnoho zkušeností, ale jeho cestovatelská touha ho stále neopustila, a proto zůstal dále na území Spojených států amerických.

13 SVOBODA, J. *Čeňka Paclta cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zeelandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 20.

14 OPATRNÝ, J. *Objevitelé, dobyvatelé, osadníci: 500 let Ameriky*, Praha 1992, s. 150.

15 PACLT, Č. *Cesty světem: Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 33–34.

16 OPATRNÝ, J. *Stát osamělě hvězdý a mexicko-americká válka*, Praha 2002, s. 350.

FLORIDSKÉ DOBRODRUŽSTVÍ

Č. Pacltovi ještě zbývalo odsloužit tři roky v armádě. V New Yorku se rozhodl, že by rád poznal Floridu. Dohodl se tedy s velitelem pluku Schmidtem, jenž uměl dobře německy, o jeho zařazení do desáté setniny. Mezi vojáky měla tato setnina označení „K“ a měla přijít posádkou na Floridu. Č. Paclt tak cestoval do St. Augustine místo do Baltimoru.

V St. Augustine armáda trávila několik měsíců bez řádného pracovního zatížení, pouze občas prováděla vojenská cvičení. Vojáci si určitě nestěžovali, neboť měli dobrou stravu a hlavně střechu nad hlavou. Na to totiž nebyla většina z mexicko-americké války zvyklá. Č. Paclt popsal faunu a floru Floridy následovně: „Jedlové lesy střídaly se s vysokými palmami a háje citrónové a pomerančové naplňovaly vzduch libou vůní; nad námi poletovala hejna všelikého ptactva, ve vodách hemžilo se množství ryb a želv, a časem ploval aligátor. Po březích potulovala se stáda hovězího dobytka, místy stála chatrč listím palmovým pokrytá a kolem ní poskakovaly slepice a černí vepři.“¹⁷

V květnu připluli k pevnosti floridští osadníci a žádali kapitána, aby zakročil proti indiánskému útoku. Jednalo se o kmen Seminolů, který měl předešlé noci vyplnit a zapálit jejich příbytky, a jednoho z osadníků dokonce zabít. Kapitán okamžitě poslal 20 mužů na lodi, aby jeli stížnost vyšetřit. Mezi nimi se ocitl Č. Paclt. Když dorazili na místo události, našli pouze mrtvé tělo. Žádní indiáni zde ani v blízkém okolí nebyli. Druhý den pohřbili mrtvého osadníka a celá jednotka vyplula výše po řece. Pátrali zde celých dvacet dní bez výsledku. Vrátili se tedy zpět do pevnosti v St. Augustine. Zde kapitán obdržel zprávu, že v okolí Tamy, městečka na západním břehu Floridy, pobili čtyři Seminolové celou rodinu. Podobných zpráv přibývalo, a tak se vláda rozhodla pro vojenskou výpravu proti celému indiánskému kmeni. Kromě pochytní Seminolů měli vojáci za úkol ještě vymýtít velkou část lesa (od Indiánské řeky na východní straně až do Tamy na západě). Setnina s Č. Pacltem byla poslána k řece St. Juan River, aby zde postavila most přes vodu a vymýtila část lesa. Na určené místo putovali 14 dní. Cesta to byla velmi náročná, neboť vedla přes mnoho močálů, v nichž se vojáci museli brodit a všude naráželi na neprostupné houštiny. Pacltova setnina sice měla rozkaz pochytnat Seminoly, ale v této oblasti na žádné nenarazila. Brzy uhodila nesmírná horka a mezi vojáky začala řádit zimnice. Proto byl vydán rozkaz, aby se všechny setniny vrátily z lesů k moři, do mírnějšího podnebí. Výprava byla ukončena, aniž by přinesla z vojenského hlediska podstatnější výsledek.¹⁸

Později vojáci zjistili, jak to ve skutečnosti bylo s květnovým přepadením, při kterém byl jeden osadník zabit. Č. Paclt si to takto zaznamenal: „Několik Indiánů bylo společně na lovu a jeden z nich střílel po srně; srna raněná běžela ještě několik kroků a padla pak na poli jednoho sedláka osadníka, který tam právě s otrokem svým pracoval. Indiáni žádali srnu, než majetník pole obořil se na ně a uchopiv se karabáče počal je mrskati. Na pokřik přiběhl sedlákův soused s ručnicí a namířil hned na jednoho z Indi-

17 SVOBODA, J. *Čeňka Paclta cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zeelandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 32.

18 PACLT, Č. *Cesty světem: Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 39–42.

ánů, jehož se však chybil. Indián ve vzteku přiskočí k němu a uhodí tak silně do hlavy, že sedlák mrtev k zemi se svalil. Hned na to utekli Indiáni, neboť se báli, že více bělochů přijde a oni špatně pochodí. Běloši zpozorovavše brzo na to vraždu, zapálili stavení obou osadníků, aby tím i ostatní sousedy proti Indiánům ještě více popudili a shluknuvše se pak odpluli do St. Augustina, krůvě tam udávající, že Indiáni vraždí a pálí.¹⁹

Po předčasně ukončené vojenské výpravě neměli vojáci mnoho práce, proto se vláda rozhodla poslat značnou část mužů do Charlestonu, aby pomohli dostavět tvrz Sumter. Jednalo se pouze o vojíny, kteří byli vyučeni řemeslu potřebnému při stavbě pevnosti. Č. Paclt se tam dostal v podstatě omylem, neboť mu při nástupu do vojenské služby zapsali do listin vyučené řemeslo kameník, protože povolání „brusič kamenů“ neznali. V okolí přístavního města Charlestonu se nacházely tři tvrže: Moultrie, Sumter a Pigney. Pacltova setnina byla ubytována v Pigney. Pět měsíců zde Č. Paclt pracoval a poté se dohodl na ukončení vojenské služby. Za pětiletou službu obdržel několik set dolarů a poukázku na 160 akrů volné federální půdy, kterou si ale musel nechat potvrdit ve Washingtonu. Za vojenskou službu obdržel také americké občanství.

CESTY PO VÝCHODNÍM POBŘEŽÍ

Č. Paclt se tedy vydal do Washingtonu, aby nepřišel o svá práva na neobsazenou půdu. Cestoval parníkem a vlakem, u něhož vyzdvihoval „pověstnou americkou rychlost“, a přes Wilmington, kolem Halifaxu a Petersburgu, dorazil do Richmondu, hlavního města a obchodního centra Virginie. Urazil přes 230 anglických mil²⁰, dlouho se však v Richmondu nezdržoval a směřoval dál k hlavnímu městu Unie. Projel Fredericksburgh a Alexandrii až dospěl do Washingtonu, o němž s velkým nadšením psal²¹: „Na místech, kde nyní rozloženo je nádherné město, stálo ještě před šedesáti lety několik bídných chatrčí. Po indiánsku říkali té osadě Conococheague. Když lid americký pod vůdcovstvím věhlasného Washingtona dobojoval se volnosti a samostatnosti, bylo tu založeno r. 1790 hlavní město mladé republiky. Washington (je) nejen ohniskem politického života, ale i důležitým střediskem obchodním. Na všechny strany rozbíhají se železné dráhy a po řece Potomaku mohou plouti i veliké koráby. Jsa výtvozem nynějšího století, má v každém ohledě vzezření novověké, moderní. Ulice jsou vesměs pravidelné, široké a přímy; kde jaké větší prostranství, tam zřízen je rozkošný park. Navrší na konci města korunuje národní dům Unie, jež zvou Kapitolem. Občan americký pozírá naň s úctou a hrdostí.“²²

Č. Paclt navštívil Kapitol a Bílý dům a byl těmito stavbami naprosto okouzlen. Kopuli Kapitolu srovnával s bazilikou sv. Petra v Římě.²³ Obdivoval malby představu-

19 SVOBODA, J. *Čenka Paclta cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zeelandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 34–35.

20 Jedna anglická míle je zhruba 1,6 km.

21 OPATRŇY, J. *Objevitelé, dobyvatelé, osadníci: 500 let Ameriky*, Praha 1992, s. 159.

22 SVOBODA, J. *Čenka Paclta cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zeelandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 37–38.

23 V Římě Čeněk Paclt nikdy nebyl, ale symbol Vatikánu jistě znal z maleb či obrázků.

jící vlasteneckou historii USA. Podle Paclta nebyl Bílý dům tolik honosný a skvostný, ale i tak ho vnímal jako velmi krásnou reprezentativní budovu. Prošel si park v jeho okolí, kde se mu zalíbil pomník generála Andrewa Jacksona, vítěze nad Angličany z bitvy u New Orleans. Naopak Washingtonův pomník Č. Paclta nezaujal vůbec. Podoba čtyřhranného jehlanu Pacltovi totiž nepřišla vkusná.

Český cestovatel dále pokračoval v poznávání amerických měst. Nedaleko Washingtonu navštívil město Georgetown. Poté putoval do vzdálenějšího Baltimoru, největší metropole státu Maryland. Zde ho nejvíce zaujal přístav, kde mohlo kotvit až dva tisíce lodí. Pokračoval dále do státu Pensylvánie. „Na všech místech, kudy mě cesta vedla, bylo viděti čilý život a blahobyť. Lid zdejší zachoval posud starý prostý mrav a srdce sdílné. Kamkoli pocestný vstoupí, všude se mu dostane vlídného pohoštění.“²⁴ Následně se dostal do Filadelfie, kde ho, jako velkého vlastence a milovníka historie, zaujala *Independence Hall*, místo původního zasedání kongresu, předtím, než se přestěhoval do Washingtonu. Paclt navštívil též Trenton ve státě New Jersey a poté znovu New York. Pomýšlel na odjezd do Evropy, ale nakonec ještě zatoužil spatřit proslulé Niagarské vodopády. Koupil si lístek na parník, který se plavil po řece Hudson do Albany, hlavního města státu New York. Poté cestoval přes Buffalo do Niagary. Od vodopádů se ubíral cestou k Bostonu, odkud chtěl plout lodí do Evropy, jenže tam právě žádná nesměřovala. Č. Paclt se proto vrátil do New Yorku, kde prodal zápis na pozemek a 12. února 1853 vstoupil na loď *Patrick Henry*. Již za 19 dní stanul na evropské půdě v Londýně.

Český cestovatel pobýval na území Spojených států amerických v rozmezí let 1846–1853. Navštívil i Mexiko, ale to pouze v roli vojáka americké armády. Č. Paclt ve svých vzpomínkách z Mexika popisoval především vojenské tažení a dobývání měst. Vedle bitevních scén vzpomínal rovněž na pozoruhodnou krajinu, v níž se tyčily vysoké hory a indiánské pyramidy. Dále popisoval bídný stav mexické armády a také si všímal chudoby na vesnicích. Č. Paclta spíše zaujalo historické dědictví po Aztécích, než tehdejší mexická kultura. Po uplynutí pětileté služby v armádě putoval po východním pobřeží Spojených států amerických, kde jej nejvíce upoutaly velkoměsta, historické stavby a památky. Z jeho zápisků je zřejmé, že měl k historii velmi vřelý vztah.

DRUHÁ CESTA DO AMERIKY

V Turnově pobyl Č. Paclt pouhých pět měsíců a už jej stereotypní život omrzel. Ačkoli mohl zůstat v rodném kraji a spolupracovat se svými bratry, rozhodl se opět vydat na cesty. O příčinách svého odchodu napsal: „Touha po světě, která nedopřávala mi nikde poklidu, zase ve mně procitla a moci neodolatelnou pudila mne z domova.“²⁵ 16. září 1853 odcestoval z Turnova přes Drážďany do Brém a lodí *Hansa* vyplul 1. listopadu podruhé k americkému kontinentu.²⁶

24 SVOBODA, J. *Čeňka Paclta cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zeelandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 39.

25 KUNSKÝ, J. *Čeští cestovatelé I.*, Praha 1961, s. 366.

26 *Ibid.* s. 366.

Plavba trvala 19 dní. Byla dosti nepokojná, neboť „... nejedna bouře cloumala naším korábem tak laškovně, že nám z toho naskakovala husí kůže.“²⁷ Nakonec loď přestála bouře bez nehody a Č. Paclt se po 8 měsících ocitl zase v New Yorku. Uvědomoval si, že si bude muset hledat práci, ale ještě předtím chtěl navštívit své přátele. Vyrazil proto přes West Point do státu Ohio, v němž navštívil Cincinnati, které nazval „královnou západu“. Jako snad každý Evropan obdivoval bouřlivý rozvoj americké společnosti: „Téměř veškerá města americká budí úžas rychlým svým vzrůstem, jenž podivnou tvoří protivu ku zdoluhavému rozvoji měst evropských. V té příčině vyniká i Cincinnati. Tu, kde ještě před 70 lety neobmezeným se cítil divoch americký, vyskytli se od roku 1788 první evropští kolonisté. Počátkem nynějšího století měla jejich osada sotva tisíc obyvatelů. Za několik desetiletí zmohtněla na rozsáhlé výstavné město, v němž obývá více než devadesát tisíc lidí.“²⁸ V Cincinnati pobyl nějaký čas, ale pak se rozhodl vrátit na východní pobřeží, poněvadž jeho přátelé pro něho neměli práci. Ve Washingtonu potkal své známé z mexického tažení, německé emigranty, kteří ho zasvětili do jejich připravovaného projektu ohledně pořízení farmy. Koupili v osadě Fallchurch ve Virginii usedlost a začali s Č. Pacltem pěstovat brambory, zeleninu, ovoce (jablka, meruňky a broskve) a kukuřici.²⁹ Také tu chovali dobytek a drůbež. Č. Paclt jezdil s hospodářskými výrobky na trh do Washingtonu vzdáleného necelých 12 km. Nežilo se jim špatně, ale po dvou letech hospodaření přestal tento klidný a idylický život turnovského rodáka bavit.³⁰ Nebyl by to cestovatel Č. Paclt, kdyby zůstal dlouho na jednom místě. Jedním z udávaných důvodů jeho odchodu byla lenost německých společníků, nicméně pravdou zůstává, že většinu svého života strávil na cestách, proto hledejme pravou příčinu spíše v jeho neklidné povaze.

Rozhodl se, že se pojede podívat do Savannah, kde měli bydlet tři jeho dobří známí. Převážně pěšky procestoval značnou část severovýchodu Unie. Ve Virginii navštívil město Alexandrii, v jehož blízkosti se nachází Mont Vernon, plantážní rezidence prvního prezidenta Spojených států amerických George Washingtona. Český cestovatel si prohlédl Washingtonův hrob a statek. Hrob se mu zdál málo udržovaný. Dále prošel Richmondem, Halifaxem a Wilmingtonem. Pokud měl možnost, přespával raději mimo civilizaci v lesích.

V Savannah ve státě Georgie se Č. Paclt se svými přáteli nepotkal. Obdržel smutnou zprávu, že oba Němci již před rokem zemřeli na žlutou zimnici a dobrodruh Madar odjel do Evropy sloužit ve francouzské armádě na Krymu. Č. Paclt se rozhodl zde zůstat. Pronajal si pozemek pro zahradničení, na kterém pěstoval řepu, zelí, rajská jablíčka, melouny, špenát a okurky. O Savannah napsal, že je to město dosti „úhledné“: „Ulice jsou většinou nedlážděné, neboť je tu nouze o kámen; zato jsou vysázeny pěknými alejemi. Obyvatelstvo je dílem německé, dílem anglické. Uprostřed na velikém náměstí je tržnice. O trzích bývalo tu vždy živo. Nejhlučněji bývalo v sobotu. V tržnici byl po celý den shon a lomoz a vřava ta trvala dlouho do noci. Pro pohodlí kupujících

27 SVOBODA, J. *Čeňka Paclta cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zeelandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 42.

28 Ibid. s. 43.

29 OPATRŇÝ, J. *Objevitelé, dobyvatelé, osadníci: 500 let Ameriky*, Praha 1992, s. 161.

30 SVOBODA, J. *Čeňka Paclta cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zeelandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 44.

i prodávajících vařili tu kávu, polévky i jiné pokrmy.³¹ V Savannah Č. Paclt žil několik měsíců klidně a spokojeně, než ho zachvátila zimnice. Nemohl se jí zbavit, zkoušel sice vše možné, ale bez valného výsledku. Na radu svého lékaře se rozhodl přestěhovat. Přemýšlel o Brazílii kvůli nalezištím diamantů, saffrů a rubínů.

BRAZILSKÁ CESTA

Český cestovatel odplul do Jižní Ameriky přímo ze Savannah portugalskou lodí. Cílem její cesty bylo Rio de Janeiro. Plavba trvala dlouho dobu, ale zimnice Č. Paclta stále neopouštěla. Příjezd turnovský cestovatel popisuje těmito slovy: „Dojeli jsme šťastně do čarokrásné zátoky hlavního města brazilského. Pohlíží-li kdo na Rio de Janeiro s lodě, má před sebou obraz krásy úchvatné. Při hladině vodní malebně je rozloženo město a pásma horská podivných tvarů tvoří nádherné pozadí. Vystoupiv na zemi, hleděl jsem napřed a hlavně poučit se o hledání drahokamů. Ale k nemalému zděšení ujišťovali mě se všech stran, že jednotlivci podniku takového odvážit se nelze; byl by to pokus nesmyslný a marný.“³² Zklamany Č. Paclt vyhledal tedy první loď směřující na sever a vrátil se do New Yorku. Rio de Janeiro na Č. Paclta kromě již zmiňovaného pohledu na zátoku neudělalo vůbec dobrý dojem. Ulice byly podle Č. Paclta nepravdělné a hodně špinavé. Ani budovy se mu nelíbily. „I sama císařská rezidence jest stavení dosti bídné. Živo je tu neobyčejně. Lidé bílí, černí i hnědí proudí po ulicích ve zmateném shonu. Černoši vlekoucí břímě, vřeštící prodavači, tlupy povykujících lodníků, zástupy vojáků pěších i na koních, zevlující prochazeči, vše v neladné směsici, že pozorovateli se naskytne každým okamžikem nový výjev.“³³

Č. Paclt se vrátil do New Yorku. Zde zašel za pověstným francouzským lékařem, protože ho zimnice stále trápila. Ale ani ten mu nepomohl a pouze doporučil odstěhovat se mimo kontinent. Č. Paclt se rozhodl pro cestu do Austrálie. Za 100 dolarů si koupil lístek do druhé třídy na parníku *Marie Banks* a prvního května 1857 vyplul na širé moře. Během plavby zimnice opravdu ustoupila. Do Spojených států amerických se již nikdy nevrátil. O Americe už četl pouze v novinách.

Americká kultura na Č. Paclta dosti zapůsobila. Zvykl si zde na svobodný život, jiné politické zřízení a samozřejmě i na svobodu projevu, která byla v českém prostředí v polovině 19. století omezená. Spojené státy americké měl opravdu rád, ale neoceňoval na jejich politice, jak se chovali vůči domorodým indiánům. Č. Paclt znal totiž mnoho případů, kdy domorodé etnikum bylo neprávem obráno o půdu či povražděno kvůli křivému obvinění. Oproti americké kultuře Č. Paclta nelichotivě zaujala kultura brazilská. V Brazílii pobyl sice jen krátký čas, ale i tak se mu velmi nelíbilo v Riu de Janeiro, hlavně z důvodu obrovské nečistoty. A ani brazilská „náture“ neudělala na českého cestovatele dobrý dojem. Za ta léta, co pobýval na americkém kontinentě, získal mnoho zkušeností, které později využil na dalších cestách po světě.

31 Ibid. s. 46.

32 Ibid. s. 47.

33 PACLT, Č. *Cesty světem: Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 49.

ZÁVĚR

Turnovský dobrodruh patří mezi významné české cestovatele 19. století. Můžeme ho zařadit vedle E. Holuba, E. S. Vráze, A. V. Friče a mnoha dalších. Jedná se o výjimečnou osobnost na poli cestovatelském a to nejen tím, že navštívil jako údajně první Čech pět světadílů naší Země.³⁴ Č. Paclt cestoval ze záliby, to je důležité říct, neboť se nejednalo ještě o cestovatele-profesionála, jako se později proslavil E. Holub. Český dobrodruh si na svých výpravách po celém světě přivydělával různými povoláními. Přes vojáka, farmáře, zlatokopa, kuchaře po obchodníka. Nebyl vybíravý, využil každou příležitost k obživě. Práce si totiž vážil. Kvůli tomuto přístupu poznal veřejný život v USA, Austrálii, na Novém Zélandě a v jižní Africe.

Cestovatel Č. Paclt patřil k lidem, kteří hrdě projevovali své nacionalistické smýšlení na veřejnosti. Na svoji rodnou zem nedal nikdy dopustit. Byl to horkokrevný debatér, který si vždy stál za svým slovem a nejraději se bavil o politických a historických tématech. Č. Paclt byl opravdu hrdý na českou minulost a rád o ní mluvil, a to nejen v českých zemích. Psal o sobě, že je potomkem husitů, což naznačuje jeho sympatie k této české historické éře. Můžeme na tom reflektovat jeho vlastenecký vztah k české historii: „Odpůrci moji v Praze říkají mi prý posměšně „starý Husita“. Já se za to jméno nehanbím, ano s hrdostí se chlubím a chlubití se budu vždycky, že jsem potomkem slavných bojovníků božích Husitů, byť i nevědomci je pokládali jen za žháře a vrahy. Nestydím se věru, ač již stojím na okraji hrobu, že posud v srdci mém plá horoucí láska k české vlasti jako v *ňadrech mladických*.“³⁵ Č. Paclt chápe husity jako bojovníky, kteří se „bili“ za českou zemi, a proto se k nim rád odkazuje. Pacltova láska k rodnému kraji je naprosto zřejmá, když si přečteme jeho cestopis, neboť vždy velmi rád vzpomínal na svůj kraj a celkově na Čechy. Když Č. Paclt v dopisech popisoval cizí krajinu, velmi často používal přírovnání k českým přírodním krásám. Např. v Africe Stolovou horu přirovnal ke Kozákovu a různé řeky připodobňoval k Jizeře nebo Vltavě.

Č. Paclt byl sice člověk, jenž se hrdě hlásil ke své národnosti, ale nemohu opomenout jeho spolupráci s Němci na zahraničních výpravách. V této době se totiž Češi a Němci k sobě v zahraničí vřele hlásili. Č. Paclt Němce znal již ze svého rodného kraje. Také uměl dobře německy,³⁶ proto se jeho jednání zdá být logické. K německému národu měl mnohem blíže než k ostatním, které potkal na americkém, australském, asijském a africkém kontinentě. V době, kdy turnovský dobrodruh putoval po světě, ještě mnoho Čechů necestovalo, což také prokazuje Pacltův cestopis. Č. Paclt se tedy v cizině občas zdržoval ve společnosti lidí ze střední Evropy a Němci byli mezi nimi nejpočetněji zastoupeni.

Č. Paclt po Spojených státech amerických a Brazílii procestoval značnou část Austrálie a Nového Zélandu. Velmi krátkou dobu pobyl na asijském kontinentě, přes-

34 BOROVIČKA, M. *Velké dějiny zemí Koruny české: Cestovatelství*, Praha — Litomyšl 2010, s. 186.

35 SVOBODA, J. *Čeňka Paclta cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 195.

36 Č. Paclt posílal do Čech i dopisy v německém jazyce. Např. Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čeňka Paclta, kart. 3 — dopis pro Karla Friče, březen 1875, Kimberley, Afrika.

něji v Indii. Tento světadíl jej ale oslovil nejméně. V druhé polovině šedesátých let 19. století žil v Čechách. Z politických důvodů musel z Čech utéct. Rozhodl se procestovat africký kontinent. Lákaly ho zvěsti o nálezích diamantů v Kapsku na jihu Afriky. V lednu 1870 vyplul z anglického Southamptonu vstříc „černému“ kontinentu. V Africe prožil skoro sedmnáct let. Český cestovatel se již z tohoto kontinentu do své rodné země nevrátil, zemřel ve stanu v Keiskammě u řeky Vaal na území dnešní Jihoafrické republiky v červnu 1887.

AMERICAN VOYAGES OF ČENĚK PACLT

This article deals with American travels of Čeněk Paclt (1813–1887), who was born in the town of Turnov. Č. Paclt belongs to the half-forgotten travelers of the nineteenth century, although in professional circles, his name is known. Among Czech adventurers and travelers, however, he has an important position, because he holds one primacy. Č. Paclt is also the first Czech, who has provably traveled through all five inhabited continents and has left written evidence about his journeys. He came to the American land in the year 1846. Č. Paclt traveled over Mexico, Brazil and large part of the East Coast of the United States of America. He went through Mexican territory during the Mexican-American War (1846–1848) as an American soldier. After that Č. Paclt travelled along the East Coast of the USA, where he visited many major cities (Washington, New York, Philadelphia, Baltimore, etc.). He was on the American continent in the years 1846–1857. Then he sailed to Australia. Č. Paclt later undertook journeys to New Zealand, India and the last seventeen years of his life he spent in South Africa.